

JANDIRK HOEKSTRA

VRIJE RUIMTE MAKEN

HERINNERINGSBIJEENKOMST

31 MEI 2024

H+N+S
Landschapsarchitecten

Vrienden!

Begin februari werden we ineens getroffen en geraakt door het onverwachtse overlijden van onze dierbare collega Jandirk Hoekstra, oud-directeur van H+N+S. Hij was tot op die fatale eerste februari dag van 2024 nog volop actief voor ons bureau als adviseur.

Op 31 mei 2024 vond een herinneringsbijeenkomst plaats voor Jandirk. Dit boekje bundelt de bijdragen van die bijzondere bijeenkomst eind mei. De bijdragen van alle sprekers zijn hierin opgenomen.

Wij danken naast de sprekers alle aanwezigen voor hun komst en hun bijdrage aan deze bijeenkomst voor en over Jandirk. We koesteren de herinneringen.

Nikol Dietz
Pieter Schengenga
Hank van Tilborg

H+N+S Landschapsarchitecten,
Amersfoort

INHOUD

+ HANK VAN TILBORG	07
WELKOMSTWOORD	
+ BIOGRAFIE JANDIRK	17
+ JOOST SCHRIJNEN	25
ENSCENERING, THEATER EN TAAL	
+ MAARTEN HAJER	35
MEESTER VAN DE DRAMATURGIE	
+ LISA DIEDRICH	47
LANDSCAPE ARCHITECTURE EUROPE	
+ DIRK SIJMONS	59
BOVEN VERWACHTING	
+ MARCEL ELFRINK	73
HEIDI BITTE KOMMEN!	
+ RUUT VAN PARIDON	81
VRIJE RUIMTE!	
+ JAN WILBERS	91
UIT DE ARCHIEVEN	
+ PIETER SCHENGenga	105
SLOTWOORD	
+ COLOFON	111

WELKOMSTWOORD

HANK VAN TILBORG

Lieve collega's, oud-collega's, vakgenoten, opdrachtgevers, partners, vrienden van H+N+S en vrienden van Jandirk, en natuurlijk... beste familie van Jandirk, lieve Sabine, Hannah, Doke en Louise.

Lieve mensen, welkom op de Wagenwerkplaats. Het voelt fijn om deze bijeenkomst als H+N+S voor Jandirk, voor jullie en voor onszelf te organiseren. Velen meldden zich na Jandirk's plotsklapse heengaan. Velen van jullie hebben niet de kans gehad bij de afscheidsdienst te zijn. En niemand van ons had nog de kans voor een laatste groet...

We kunnen dat natuurlijk niet goedmaken. Wel kunnen we samen ons verdriet delen, herinneringen ophalen. Graag staan we met jullie weer even stil bij Jandirk. Vieren we samen zijn leven. En gedenken we wat hij voor jullie, voor ons heeft betekend en wat hij achterliet.

Want los van wat Jandirk betekende voor zijn naasten, zijn familie, heeft Jandirk ook veel betekend voor zijn collega's en zijn vakbroeders en -zusters, zo bleek uit de vele reacties die we na zijn plotselinge overlijden ontvingen: de vele tientallen kaartjes, brieven en mails, en de honderden likes en duizenden views op sociale media berichten. Jandirk zit bij velen in het hart.

Een bijzonder welkom hier op deze plek. Op exact deze plek, stond ik nu bijna 8 jaar geleden ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van ons bedrijf. Jandirk en ik organiseerden toen samen drie middagen ‘tussen de sporen’ in deze loods. Veel van jullie waren daarbij. Ook Lisa Diedrich kwam daar toen, net als nu, speciaal voor over.

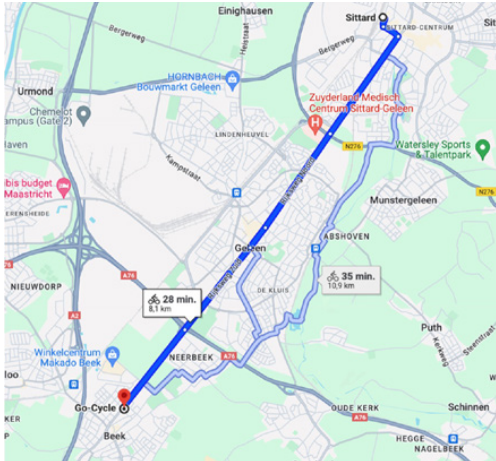

Jubileum-serie van drie gesprekken ‘tussen de rails’

Wij gaan vanuit H+N+S niet veel zeggen. Dat doen we bewust. We willen vooral jullie aan het woord laten. We gaan onder leiding van Eric Luiten met elkaar in gesprek, over Jandirk, en via Jandirk over ons vak. Daarover zo meer. Maar eerst even terug naar die eerste februaridag van dit jaar...

Het is donderdag 1 februari 2024. Jandirk maakt zich gereed om zijn oude toerfiets te gaan brengen bij fietsenwinkel Go Cycle in het Limburgse Beek, waar hij deze ooit gekocht heeft, om de fiets terug te verkopen. Jandirk is die ochtend in Amsterdam bij Sabine in het appartement aan de Atjehstraat. Hij is aan het bellen met Hannah; schaal muesli op zijn schoot, kopje thee ernaast. Sabine zwaait naar hem, roept ‘tot vanavond’ en vertrekt naar haar werk.

Jandirk stapt rond 10 uur met zijn toerfiets op de trein naar Sittard. Tijdens de reis belt en/of mailt hij nog met H+N+S collega Gepke Heun, met Elke Praagman van het ministerie van I en W, en met oud-H+N+S collega en nu IJ-team maatje Jan Wilbers met wie hij in de eindsprint zit om een boekje af te maken over het IJsselmeergebied voor datzelfde IJ-team. Begin van de middag begint Jandirk aan het fietstochtje van station Sittard naar Beek, een stukje van 8km is het, een half uurtje fietsen, meer niet. Maar halverwege voelt hij zich niet lekker, stapt van de fiets, zet deze hoogstwaarschijnlijk op slot en zakt in elkaar. Er zijn al snel mensen present die hem met telefonische instructies proberen te reanimeren. Als de ambulance er is nemen de broeders het over en wordt Jandirk naar het ziekenhuis in Heerlen gebracht. Het mag niet baten. Jandirk komt niet meer bij. Hij overlijdt officieel om 14.44 uur in het ziekenhuis in Heerlen.

Het is 1 februari eind van de middag, begin avond. Ik zit in een totaal andere scène. Ik ben op dat moment op skivakantie in de Alpen, zit te tafelen met vrienden, met veel gezelligheid en veel drank, gelach, en ik hoor m'n telefoon niet als ik herhaaldelijk word gebeld. Eerst door Lodewijk, een paar keer, en daarna ook door Liesbeth, ook een paar keer. Maar ik zie of hoor het niet. Pas later die avond als Pieter belt zie ik alle gemiste oproepen.

Ik zeg tegen het vriendengedingschap: 'deze pak ik even', en ga snel van tafel. Dit voelt ineens helemaal niet goed...

Ik neem op: Pieter komt vrijwel direct ter zake: 'Jandirk is dood'. 'Hè' zeg ik, 'wat zeg je', terwijl ik natuurlijk heel goed hoor wat hij zegt, maar hiermee tijd poog te winnen om me te herpakken. Of omdat ik hoop dat Pieter de tweede keer wat anders zegt. Maar het helpt niet: 'Jandirk is dood'... Verder weet Pieter nog niet veel, en ook Lodewijk niet die ik daarna bel.

Ik blijf in verwarring met mijn eigen verdriet achter.

Als ik kort daarna Sabine spreek en later Doke, krijg ik wat meer informatie. Ik hoor het verhaal van de fiets, en dat Jandirk nooit is aangekomen bij een fietsenhandel in Beek. Dat hij langs de weg in elkaar is gezakt, is gevonden en dat er vervolgens pogingen zijn gedaan hem te reanimeren. Maar dat het allemaal niet meer mocht baten.

In mijn hoofd vormt zich direct een beeld. Daar ben je dan denk ik landschapsarchitect voor. Het gebeurt vanzelf. Het beeld dat zich vormt is een fictieve combinatie van beelden die ik uit Limburg ken. Ik ken Limburg goed – niet zo goed als Pieter natuurlijk die er vandaan komt – maar toch, goed. Ik heb er veel gefietst. Niet zo veel als Pieter natuurlijk – maar toch, veel. Vaak vanuit Schinnen, vlakbij Beek, of vanuit Sittard. Vanuit die hoek is het gelijk mooi. Via Schimmert en Klein Haasdal naar Valkenburg. Dan wordt het voor de liefhebber eigenlijk direct echt leuk. Maar dan natuurlijk niet gelijk de beroemde Cauberg op, nee, eerst omhoog vanuit de Geulhemmer Meulen naar het gehucht Berg. Het woord zegt genoeg...

En dan door richting de Belgische Voerstreek, om pas helemaal aan het eind van de dag, na zo ongeveer alle mooie klimmetjes die Zuid-Limburg rijk is, te eindigen met de Eyserbosweg, de Keuteberg en dan pas de Cauberg, als toetje, voor de finale verzuring. En dan terug richting Beek of Schinnen.

Ik zie Jandirk dus in mijn gedachten liggen. Hij is afgestapt omdat hij zich niet lekker voelde worden, is gaan zitten in de berm, en is vervolgens in elkaar gezakt. In een grasberm langs een kronkelende weg door het Limburgse land bij Beek. Zoals er oneindig veel zijn in Limburg. Het is een troostrijk beeld, die idyllische en flauw glooiende weg door dat prachtige Zuid-Limburgs landschap. Met die gedachte ga ik de nacht in.

Pas later spreek ik Doke uitgebreid en hoor ik hoe het écht is gegaan. Als ik eind april, nu een maand geleden, de plek des onheils bezoek blijkt Jandirk halverwege de route naar Beek overleden, ter hoogte van de Rijksweg-Zuid nr.4 in Geleen. Mijn troostrijke idyllische plek van een zachte grasberm in een glooiend arcadisch landschap blijkt in werkelijkheid een

spijkerharde verkeersruimte, een vlakte van beton en asfalt, naast de lokale Albert Heijn. Een plek die werkelijk overal kan liggen. Op deze 'non-lieu', tegen het decor van de 'generic architecture' van 's lands grootste grootgrutter eindigt het leven van Jandirk; hier klinkt zijn laatste ademtocht als zijn hart hem in de steek laat. Op deze plek waar het woord ruimtelijke kwaliteit verder weg is dan haast waar dan ook. Geen landschap van wereldklasse zoals het IJsselmeer te bekennen, één van de meest treurige plekken van ons land.

Ik ben daar staand in gedachten weer even terug op die eerste februari dag van dit jaar. Daar ligt hij dan. Onze voorganger. Ateliermeester. Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit. Q-team lid. De mond en het hoofd vol van ons prachtige vak. Daar ligt hij dan, op een van de meest doorsnee plekken van ons land, gespeend van enige vorm van ruimtelijke kwaliteit, waar de verkeerskunde regeert. Ik had Jandirk een mooiere plek gegund.

Daar ligt hij dan. Van god en iedereen verlaten... Een oneindigheid ver weg van Kolhorn, van zijn geliefde boerderij en van zijn geliefde Sabine.

En bijna net zo ver weg van zijn geliefde Amsterdam met hun pied-a-terre en van zijn geliefde dochters, de trots in zijn leven.

Het leven is oneerlijk en zit soms vol raadselen. Maar we moeten het er mee doen. En de fiets?... Jandirk's fiets is later teruggevonden en door Doke samen met Jan alsnog naar fietsenwinkel Go-Cycle in Beek gebracht. Maar het sleuteltje is tot op de dag van vandaag nog altijd zoek. Mijn vermoeden is dat Jandirk deze stiekem heeft meegenomen en dat hij zich daarboven nu werkelijk helemaal rot licht...

Jandirk in zijn tijd bij Orkater, Amsterdams gezelschap voor muziektheater, begin jaren '80

ORKATER

HERTEJOCH ZANKER

Verhaal Makers Reviews Magazine Speellijst

In het hele stuk wordt geen woord gesproken. Al typend mompelt een oude man onverstanebare klanken door een keelmicrofoon. De muzikanten maken af en toe ook wel praterige geluiden door hun mondstukken. [Bekijk hele speellijst](#)

Er is vrijwel voortdurend muziek, effecten en gezang. De ruimtes zijn veranderlijk en gebrekking wat betreft perspectief. Onlogisch en intrigerend als in een droom.

Het oorspronkelijke muziektheaterstuk van de Orkaterschool werd in een speciaal televisie-jasje gestoken door Jaap Drupsteen. De Orkaterschool werkt volgens de principes van het 'ideeentheater'. Dat houdt in dat een aantal losse ideeën in een volgorde geplaatst wordt. Vervolgens worden de scènes met muziek en theatertechniek aan elkaar geplakt tot een 'grillige geschiedenis'.

MAKERS

Thijs Van Der Poll
idee en spel

Annet Malherbe
idee en spel

Anton Kothuys
idee en spel

Rob Hauser
idee en spel

Hans Dagelet
idee en spel

Jan Dirk Hoekstra
idee en spel

Jandirk maakte met Orkater de theathervoorstelling Hertejoch Zanker met o.a. Annet Malherbe en Hans Dagelet (bron: www.orkater.nl)

BIOGRAFIE JANDIRK

In het boek 'Denken, doen, laten', uitgebracht naar aanleiding van het 30-jarig bestaan van H+N+S Landschapsarchitecten is een korte biografie van Jandirk opgenomen door Marieke Berkers. Deze is hieronder (in licht geredigeerde vorm) weergegeven.

Als ateliermeester brengt Jandirk Hoekstra (1953) verschillende stemmen bij elkaar. En een energie die de deelnemers opstuwt om gezamenlijk verder te komen dan los van elkaar mogelijk was. Samen op zoek gaan naar richtingen en ideeën is belangrijk in complexe projecten, waarbij verschillende disciplines en partijen betrokken zijn. Ofwel het soort projecten waar H+N+S aan werkt.

Jandirk studeert landschapsarchitectuur aan de Landbouwuniversiteit in Wageningen. Na het afronden van zijn studie stapt hij over naar het conservatorium in Rotterdam om hier compositie te studeren. Hij werkt in de culturele sector als programmamaker voor muziek evenementen en theater, en organiseert culturele debatten in de Unie. Maar na een aantal jaren zoekt hij toch de wereld van het landschap weer op. Hij werkt als landschapsarchitect en stadsambassadeur bij de culturele sector van de toenmalige dienst Stedebouw en Volkshuisvesting (dS+V) in Rotterdam en later als senior-adviseur en divisieleider bij Heidemij/Arcadis. Daar doet hij ervaring

op met integrale opgaven en het geven van leiding aan ontwerpteams. Expertises die hij meeneemt als hij in 1999 directeur wordt bij H+N+S. Hij richt zich vanuit de directie op de professionalisering van het bureau, tot hij in 2017 zijn directietaken neerlegt en adviseur wordt. Jandirk is een bevolgen pleitbezorger van het verbreden van het culturele bewustzijn van collega's, binnen bureau en daarbuiten. Bij bureauexcursies legt hij verbanden tussen de vormgeving van baroktuinen en barokke muziekstijlen. Voor een breder publiek brengt hij zo'n zelfde cross-over teweeg als hij in 2008 samen met Bert van Meggelen intendant is van de Biennale Landschapsarchitectuur Apeldoorn. De tentoonstelling toont dat landschap een onuitputtelijke bron van inspiratie is voor kunstenaars. Maar ook dat zeggingskracht van onschatbare waarde is voor ruimtelijk ontwerpers. Landschap gaat over hoe natuur en cultuur op elkaar inwerken – dit tot expressie brengen is misschien wel het lastigste onderdeel van het ontwerpvak, aldus Jandirk.

Binnen H+N+S ontwikkelt Jandirk het atelier als werkvorm. Het atelier is in dit geval een multidisciplinaire oefening waarbij processen binnen allerhande disciplines, zoals morfologie, ecologie, economie, energie en landschaps- of stadsontwerp, op elkaar worden afgestemd. Binnen een Atelier is het belangrijk dat iedereen zich veilig voelt, waardoor er buiten de boekjes van beleid gedacht en gesproken wordt. Want pas wanneer mensen hun kop uit het 'schuttersputje' durven steken, kom je toe aan een gesprek over wat wel en niet kan. Aan Jandirk de taak om als ateliermeester richting te geven aan de verschillende onderdelen die deel uitmaken van een atelier. Om verbindingen te duiden en de energie in de groep te bewaken, steeds denkend vanuit de inhoud. Het atelier als methode is uitermate geschikt om complexe, vaak betwiste opgaven over de toekomst van ons landschap

Jandirk geeft aanwijzingen tijdens een H+N+S bureauexcursie

met verschillende groepen betrokkenen te onderzoeken. Vragen rondom de gevolgen van de energietransitie bijvoorbeeld, zoals tijdens het projectatelier Groningen, als onderdeel van de Internationale Architectuur Biënnale Rotterdam (IABR). Jandirk werkt ook veelvuldig aan opgaven rondom water en ruimte. Zo leidt hij het Atelier Zuid-Westelijke Delta, het Atelier Kustkwaliteit voor het Metropolitaan Kustlandschap 2100, en is hij betrokken bij de Dutch Dialogues, over de toekomst van het kust- en rivierenlandschap rond Norfolk in de Amerikaanse staat Virginia. Ontwerp tast de grenzen van de belangen van mensen af en brengt – als het lukt – partijen in een gemeenschappelijk perspectief bij elkaar. Door samen te schetsen, meent Jandirk, kun je op overtuigende manieren laten zien hoe.

Zo leveren de Veen-ateliers in het kader van programma Places of Hope, onderdeel van Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018, bruikbare en tot de verbeelding sprekende toekomstbeelden op. Het klinkende betoog is dat er in het Lage Midden van Fryslân in de toekomst nog goed te boeren valt in een landschap dat niet alleen aantrekkelijk is voor de mens, maar ook voor dieren zoals de weidevogels. Dergelijke verhalen en perspectieven ten aanzien van kwaliteit en landschap kunnen in de beginfase van ruimtelijke ontwikkelprocessen sturend zijn.

Voor Jandirk wordt het zoeken naar werkwijzen en instrumenten om te anticiperen op ruimtelijke kwaliteit een tweede natuur. Als een behendig schaker is hij initiatiefnemers van toekomstige ontwikkelingen in het landschap vaak twee zetten voor. Een kwaliteit die hem goed van pas komt in zijn positie van Provinciaal Adviseur Ruimtelijke Kwaliteit (PARK), eerst in Overijssel en daarna in Noord-Holland. In die laatste provincie vernieuwt hij met zijn team de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie. In dit document wordt aan de hand van ontwikkelprincipes beschreven en verbeeld hoe nieuwe ontwikkelingen ingepast kunnen worden, op zo'n manier dat de kwaliteit van het landschap behouden blijft of erop vooruitgaat. Dat behoud en ontwikkeling van kwaliteit in het landschap geen vanzelfsprekendheid is, bewijst zijn geslaagde poging de Wierschuur aan het Wieringermeer te behouden. De provincie had de complete polder inclusief gebouwen opgekocht om hier het Wieringerrandmeer te realiseren, en bleef toen voor dat project een stokje werd gestoken met een hele berg vastgoed zitten. Jandirk haalt de gedeputeerde over om een competitie uit te schrijven. En zo wordt het monumentale pand uiteindelijk niet gesloopt, maar komt er een businessplan om de karakteristieke Wierschuur juist te vernieuwen en ontwikkelen.

Jandirk voor de gespaarde Wierschuur in Wieringermeer

JOOST SCHRIJNEN

ENSCENERING, THEATER EN TAAL

Het is een voorrecht dat ik van de creativiteit van Jandirk deelgenoot mocht zijn. Ik benoem drie projecten, drie aspecten... een keuze uit vele! Enscenering, theater en taal.

ENSCENERING

Rotterdam 2045: 50 jaar na de Tweede Wereldoorlog, na het wederopbouwplan van Van Traa, een plan dat nog altijd betekenisvol doorwerkt, een onderzoek naar een plan voor opnieuw 50 jaar. Of in elk geval om na te denken hoe planning en een plan er uit zou kunnen zien. 50/50! Geïnitieerd binnen de Dienst Stedebouw en Volkshuisvesting (dS+V), waar ik op dat moment hoofd Ruimtelijke Ordening was.

De staande catalogus op A3-formaat van dit megaproject toont de enorme omvang van het programma Rotterdam 2045 en de vele betrokkenen: stedelijke en regionale ontwerpende onderzoeken, op basis van scenario's over mogelijke toekomst, diverse grote tentoonstellingen in de stad en debatten in de winter van 1994/'95 in de ijsskoude Laurenskerk. De debatten waren de voorboden van lange termijnscenario verkenningen, methodisch geïnspireerd op de werkwijze die al jaren bij Shell gebruikelijk was. Tal van deskundigen kwamen spreken over hun visies op een van de vijf avonden in de kerk, die naar het thema van de avond kleurden: goud, groen, grijs, paars en blauw.

Die avonden zijn me altijd bijgebleven, met Jandirk in alle aspecten als regisseur en inhoudelijk operator van de studies, tentoonstellingen en debatten. We traden volledig buiten het vak en konden ons daardoor verbinden met heel erg veel mensen en gedachten, om dan uiteindelijk weer terug te keren naar concrete visies op de ruimtelijke toekomst.

Kortom encenering!

THEATER

In 1997, ik was nog altijd werkzaam bij dS+V, maar inmiddels ook voorzitter van de BNSP ontstond de zogenoemde ARCAM kaart naar idee van de directeur van ARCAM, Maarten Kloos, een beeld van projecten die bestonden in diensten of bureaus bij stedenbouwers en landschapsarchitecten. Ik oefende op de Zuidvleugel van de Randstad met ook zo'n initiatief, en we bouwden uit met een Stichting 'De Nieuwe Kaart van Nederland' in de boezem van het NIROV.

Het begon als een ietwat naïef plat kaartproject, maar we haalden Jandirk erbij en het werd een traject en een manifestatie. Door heel Nederland trokken we om de kaarten te vullen en het gesprek te voeren over de vraag: "Weet jij wel wat je buurman denkt over de mogelijke toekomst?" en we zagen hoe overal in Nederland beweging was. Hoe dat te vieren?

Jandirk bedacht dat we uiteindelijk moesten landen op een enorme kaart op de vloer van het Vredenburg, een zaal die trapsgewijs oploopt dus iedereen goed zicht zou bieden op die enorme kaart. Ik moest in een tentje op de kaart zitten en het eerste exemplaar aan Ivo Opstelten aanbieden, de toenmalig voorzitter VNG. Dirk Sijmons zat in een bootje over het landschap te mijmeren op de kaart. Maar het echte iconische beeld ontstond toen Introdans (uit Arnhem) danste op de geprinte kaart.

Planning en plannen kun je echt vieren. We haalden alle kranten. Jaren gebruikte ik dit beeld bij veel van mijn presentaties.

Kortom: Theater

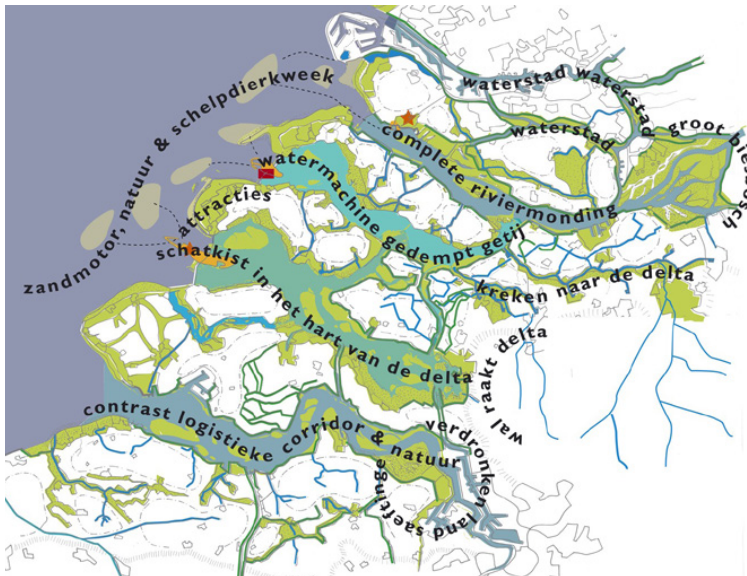

Op 20 maart 1997 werd in Muziekcentrum Vredenburg in Utrecht feestelijk de eerste Nieuwe Kaart van Nederland gepresenteerd

TAAL

En tenslotte taal. In het nieuwe Deltaprogramma, naar opzet van Kees Veerman, de voorzitter van de Tweede Deltacommissie, waren zes gebieden onderscheiden. Ik mocht directeur zijn van de ZW-Delta, en belde Jandirk om met hem een Atelier te starten. We landden in het voormalig stadhuis in Goes op de Markt om daar na te denken, lezingen te geven, te werken met al die ambtenaren en stakeholders uit veel verschillende organisaties en te ontwerpen. Naast het technisch resultaat van die vele jaren samen studeren, componeerde Jandirk een kaart van de Delta waarop hij de betekenis van de zeer verschillende wateren van de Delta in woorden probeerde te vangen. Kortom, taal als instrument.

Alle drie processen voorbij het moderne stakeholdersmanagement, waarin mensen werkelijk mee konden gaan in het betekenis geven en zich mede-eigenaren konden voelen van de opgaven en oplossingen.

Jannemarie de Jonge (CRa, rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving) vult aan op de bijdrage van Joost Schrijnen

MAARTEN HAJER

MEESTER VAN DE DRAMATURGIE

Jandirk was een meester van de ‘dramaturgie’. Hij bedacht steeds weer nieuwe ‘settings’ waarin gesprekken of ateliers moesten plaatsvinden. Nooit alleen maar omdat een andere plek ‘leuk’ was, maar altijd omdat die setting zou helpen om iets cruciaals tot uitdrukking te brengen. De ateliers in de kassen in Zuid-Holland, Joost Schrijnen die uit een tentje kruipt in een volgepakt Vredenburg bij de lancering van de Nieuwe Kaart van Nederland (waar Jandirk die avond in geuren en kleuren over vertelde op het Jeugdjournaal), de SRV-wagen in de Noordoostpolder, de sessies op de boerderij bij het Veenweide atelier in 2018: steeds enceneerde Jandirk de setting om mensen mee te nemen in de overtuiging dat de wereld er echt anders uit zou kunnen zien.

Jandirk z’n streven was steeds ‘coalitions-of-the-willing’ te smeden van mensen die geloofden in een gedeelde toekomstvisie en die dan, na een gedeelde ervaring te hebben bereikt, mensen in staat stelde allemaal hun institutionele werk te gaan doen, in gemeenten, provinciehuizen, waterschappen, verenigingen, dorpsgesprekken en wat al niet. Zonder al te veel illusies overigens, want hoe vaak zagen we niet dat die prachtige plannen en strategieën vervolgens vastliepen in conventies, machtsspelletjes en flagrante onwil?

Terugdenkend aan Jandirk blijft zijn sereniteit me toch ook vooral bij. Ik zag hem zelden boos (en wanneer dat zo was begreep ik maar al te goed waarom hij – bijna – met de vuist op tafel sloeg). Met zijn voorkomen – zijn verrukkelijk diepe stem, jaloersmakende kuif en innemende gulle lach – droeg hij zelf ook enorm bij aan de sfeer die mensen vrij maakte.

Samen met mijn postdoc Emilie Gomart filmden we Jandirk in actie, onder meer in de Noordoostpolder. Hij leidde een gesprek in een zaaltje met stugge burgers en boeren. Ze hadden eerst helemaal geen belangstelling gehad voor de gesprekken over de toekomst van de polder. Maar daar had Jandirk (samen met zijn communicatie collega Margreet Kokshoorn) iets op gevonden. Als de burgers niet naar zijn tentoonstelling kwamen dan ging hij wel naar de burgers toe. Ze kochten een oude SRV wagen (Jandirk had geconstateerd dat die daar gewoon nog dienstdeden) en ging met de tentoonstelling in de bus de dorpen af. Over dramaturgie gesproken.

Daarna volgden we vanuit de Universiteit Utrecht H+N+S in de gesprekken in de zaaltjes in de dorpen. We keken de video-registraties terug en bleven maar kijken naar factoren die maakten dat het gesprek dat Jandirk leidde zo goed was verlopen. Waarom waren de boeren en burgers over hun wantrouwen heengestapt? We kwamen erop uit dat het ‘m zat in de wijze waarop hij de mensen in de zaal serieus nam. Niet door dat te *zeggen* (‘ik neem jullie serieus’), maar door dat te *laten zien en uit te stralen* in zijn houding. Hij had voortdurend een stift in de hand, klaar om belangrijke punten op te schrijven; hij tikte met die stift tegen zijn kin alsof hij wou zeggen ‘help me je precieze punt te begrijpen’ en hij toetste voortdurend of wat hij opschreef en wat hij tekende ook echt was wat het zaaltje net samen had bedacht. Altijd duidelijk over zijn professionaliteit (hij was daar ook heel helder in: hij leidde zijn processen) wist hij toch de sprankeling in de ogen van mensen te krijgen.

Jandirk leerde me het belang van een gedegen voorbereiding. In de samenwerking met Jandirk realiseerde ik me het belang van het script. Het doordenken van een dramaturgie doe je van tevoren. En daarna is het vooral heel goed opletten wat er gebeurt en daar je acties en ensceneringen zo nodig op aanpassen. Mooie momenten waren de muzikale rondleiding van curator Jandirk op de IABR met Bart van Rosmalen op de cello in 2016, een super gave tentoonstelling waar Jandirk het Atelier Groningen voor zijn rekening nam. En natuurlijk Places of Hope in 2018.

Jandirk was ateliermeester voor twee ateliers op Places of Hope. Het was een buitenkans: een manifestatie van acht (!) maanden waar we de ateliers konden laten meelopen: over het Friese veenweidegebied (met Peter de Ruijter) en over de toekomst van het Noorden (met Enno Zuidema).

PLACES

OF

HOPE

Het veenweideatelier functioneerde echt als een ‘soft space’ – een aparte ruimte, op afstand van de politiek waar een andere vorm voor democratische deliberatie plaatsvindt. Een systeem waarin iedereen naar elkaar luistert en mensen bereid zijn hun zorgen te delen en ook van deskundigen te horen welke opties voor verbetering zij zien. Het atelier over de toekomst van de Friese veenweide, dat Jandirk draaide samen met Peter de Ruyter, was een bijzonder succesvol voorbeeld. Het gaf overigens ook aan hoe belangrijk de factor tijd is: we hadden hier een keertje de tijd, konden allemaal werkbezoeken afleggen, terugkomdagen organiseren en hadden ruimte voor ‘follow up’ met andere partijen in het forum van de tentoonstelling in Leeuwarden. En over de kracht van metaforen gesproken. Jandirk bleef het maar zeggen: ‘we spuien dagelijks 44 miljoen liter Spa Blauw kwaliteit de Waddenzee in’. Zo bleef de boodschap wel hangen.

Jandirk Hoekstra en Peter de Ruyter geven begin 2023 in Gersloot uitleg bij het Veenmobiel. Foto: © Omrop Fryslân, Remco de Vries

Hoogtepunt voor mij was het toen een betrokken boer bij een van de Veenweideateliers uitriep: ‘Als het zo kan, ja, dan wil ik het ook wel’. Een mooie illustratie van wat de ontwerpbenadering van Jandirk vermocht en vermag. Mogelijke toekomsten denkbaar en invoelbaar maken, daar gaat het steeds om. Zin in de toekomst creëren. We wonnen er de Anita Andriessenprijs mee. Vervolgens moesten we natuurlijk weer nadenken wat met die prijs te doen. Het werd die gekke ‘veenmobiel’, een aanhanger met een uitklapbare 3D-kaart waarin we het watersysteem van Noord-Nederland konden simuleren. Weer zo’n prachtige creatieve vondst. Die is geadopteerd door Wetterskip Fryslân en is inmiddels meer dan dertig keer gebruikt om de discussie over de toekomst van het watersysteem te bespreken.

En zo leeft Jandirk voort in de dramaturgische benadering die velen van ons nu nog steeds hanteren.

Een aantal direct betrokkenen bij het Veenmobiel: vlnr David van Zelm van Eldik (Ministerie van BZK), ateliermeester Jandirk Hoekstra, Jan van Rijen (Wetterskip Fryslân), hoofdontwerper Peter de Ruyter en Hanna Lára Palsdottir (Ministerie van BZK)

Het zogenaamde Veenmobiel biedt de gelegenheid voor een goed gesprek en het stellen van vragen over de (grondwater)relatie tussen Waddenkust, het Lage Midden van Friesland en het Drents Plateau. En hoe we, door aan de knoppen te draaien, het watersysteem van het

Friese Veenweidegebied toekomstbestendiger kunnen inrichten.

Het Veenmobiel was ook 31 mei op de herinneringsbijeenkomst te bezichtigen.

LISA DIEDRICH

LANDSCAPE ARCHITECTURE EUROPE

It was with deep sadness that we announced Jandirk's sudden passing to the people around him at Landscape Architecture Europe, an initiative he has sustained for the past ten years. Landscape Architecture Europe might be known to you through our books. The initiative is run by a non-profit foundation, based in Wageningen and endorsed by an international board, which seeks to enhance the dialogue in landscape architecture on a European level. The output is a triennial yearbook that aspires to deliver a critical review of the state of the art of European landscape architecture.

The idea to create this yearbook, on the model of the Dutch one for Landscape Architecture and Urban Planning, came from Michael van Gessel, when he was the Dutch delegate to the European Foundation for Landscape Architecture, in the early years of this century. There were not many publications on a European level, and the profession needed visibility and recognition. Teaming up with Meto Vroom, Harry Harsema, and Eric Luiten, Michael managed to kickstart a collective that has since been producing a book every three years. I joined them early as the editor-in-chief. Since the first book, Harry has been the producer, king of quality, and Daphne de Bruijn the graphic designer, queen of colour. Both are based at the Schip van Blaauw in Wageningen.

Following up on Meto, then Michael, Eric is the chairman of the LAE foundation today. This seems a pretty Dutch panorama to be a European initiative, but the Europeans soon flocked in, from Finland to Portugal, from Ireland to Slovenia, as jury members and editorial teammates, and with each of them, the network has grown. LAE today is an extended family, critically monitoring landscape architecture in every corner of Europe and spreading avantgarde ideas within this tiny, yet multifaceted continent.

Jandirk joined us as a jury member for the fourth edition, entitled 'On the Move', published in 2015. He is seen here with Paolo Bürgi from Switzerland, Laura Zampieri from Italy, Monika Gora from Sweden, and Thierry Kandjee from France. Jandirk stood out as a jury member, for his sensitivity towards the projects under scrutiny, his honesty in speaking his mind, and his generosity of sharing knowledge and insight. Moreover, he knew how to handle collective processes such as jury deliberations.

ON THE MOVE

The selection committee: Paolo Bürgi (chairman), Laura Zampieri, Monika Gora, Jandirk Hoekstra and Thierry Kandjee.

That's why he was offered the role of the LAE jury chair, and as such he worked with dedication for three editions.

His first LAE edition as a jury chair was edition five, Care Create Act, published in 2018 – you see him here with jury members Dominika Tihanyi from Hungary and Rasmus Astrup from Denmark. This edition was the first to be published after the 2015 Paris climate agreement and the adoption of the United Nation's Sustainable Development Goals. Landscape architects started to respond to it, and in line with the LAE jury, Jandirk saw the posture of the profession as being modest on the one hand, and ambitious on the other, committed to offering perspectives on common values, civic duties, and civilization. Professionals, he argued, should program the 'commons' of society in public space, and 'whether

LAE #5 jury session, 2017, Wageningen

they want or not, landscape architects are able to act as change agents on the route from research to strategy and eventually to a plan'. A plan that works, of course.

The 'pandemic edition' of LAE, #6 entitled Second Glance, was published in 2021, after a quite different jury process, without being able to meet in Wageningen. Long video sessions required an extra rigorous planning and management. Jandirk made it happen, and there was still this feeling of Europe coming together in one place. It was exhausting and thank goodness some of us still came together for real – here shown during a break at the Schip van Blaauw.

LAE #6 jury session, 2020, Wageningen

Instead of having jurors and editors in a room, we put up their images, in this picture Varpu Mikola from Helsinki on the poster behind Jandirk. This time, with growing climate concerns all over the place, the jury appreciated that European projects went greener and bluer, and they were rejecting many a hard surfaces design. However, Jandirk pointed at the risk that ‘blue’ and ‘green’ would be reduced to pure quantification and functional infrastructure. He wondered ‘how professionals could still trigger the poetic appreciation of space, intuitive place and community-making, and the respect of landscape-inherent collective memories’.

We were so glad to meet in person again for the seventh edition of LAE, which is to be published by the end of this year. Around Jandirk the jurors and editors at the Schip again: Fujan Fahmi from Switzerland, Anais Léger-Smith from France, Merle Karro-Kalberg from Estonia, Martin Allik from Sweden.

This time, and across all the burning topics of societal transformation, Jandirk insisted in his calm and curious way on the question of how all these concerns would find physical form, why these forms and no other, and what they would tell us about the way we inhabit the planet.

What about aesthetics, beauty? An issue that is generally considered neglectable, something for women or romantic souls, insignificant in sight of the challenges ahead, pure luxury. Jandirk thought otherwise. He considered it the ground of it all, in his ability to daylight the most critical of all issues. He saw it surfacing in the previous LAE jury already, where we didn't take it up front.

In our last conversation, Jandirk urged me to push it ahead. This time, we will.

LAE #7 jury session, July 2023, Wageningen

DIRK SIJMONS

BOVEN VERWACHTING

De H+N+S groepsfoto uit 2006 vertelt het verhaal. Het gehele bureau anno 2006. Jandirk helemaal links. We hadden een foto nodig voor onze eerste website, nu alweer drie websites geleden. Jandirk maakte van dit soort dingen meteen een project met een hoofdletter P. ‘Landschapsarchitecten midden in het landschap’ moest het worden. Fotograaf werd Hans van der Meer, bekend door zijn amateurvoetbalboek ‘Hollandse velden’. Een project dat – behalve het primaire doel van een iconische foto – ook moest bijdragen aan het ‘wij’-gevoel van het bureau.

foto: Hans van der Meer

Mijn eerste kennismaking met Jandirk was in de Laurenskerk waar hij in opdracht van de gemeente Rotterdam een aantal debatten organiseerde. Het was een reeks en de loop zat er goed in. Telkens zo'n 100 á 150 bezoekers. Nu weet iedereen die de Laurenskerk kent dat die pas een beetje gezellig wordt vanaf 2.000 bezoekers. Jandirk had de debatten dan ook zorgvuldig geënceneerd en een deel, heel eenvoudig maar mooi afgescheiden van het centrale schip. Op een van de avonden was ik uitgenodigd, samen met onder andere Riek Bakker en Rem Koolhaas.

Om het debat na de lezingen een impuls te geven had Jandirk met de vier sprekers een voorbespreking gearrangeerd. Die liep uitstekend op één ding na: Rem Koolhaas was niet aanwezig. De kerk was al zo'n beetje volgelopen toen tien minuten voor het begin Koolhaas gehaast kwam binnenwaaien en Jandirk toesiste dat hij nog even een half uurtje en een rustige plek nodig had om wat op papier te zetten voor zijn bijdrage. Hoe hij het voor elkaar kreeg weet ik niet maar twee minuten later kwam Jandirk terug met de sleutel van de consistoriekamer, troonde Koolhaas mee, racete terug naar ons gezelschap en opende de avond – no sweat – precies op tijd door Riek uit te nodigen haar verhaal te houden en mij toe te voegen dat ik best mocht uitlopen.

Waarover de avond ging, wat ik heb gezegd in mijn lezing, zelfs wat Koolhaas als laatste spreker te berde bracht: ik ben het allemaal vergeten. Wat mij wel bijgebleven is was dat ik diep onder de indruk was van iemand die onder zo hoge druk kon improviseren. Ik begreep dat hij bij Arcadis werkte en was ingehuurd door de gemeente Rotterdam.

Ons kleine – in 1990 opgerichte – bureau had toentertijd de filosofie dat we strikt monodisciplinair wilden zijn en voor iedere klus maatwerk leverden door samenwerking met andere

disciplines. Toen we klussen kregen waar nogal wat interactie met verschillende stakeholders bij kwam kijken dacht ik terug aan de wizard van de Laurenskerk en we hebben Jandirk voor een aantal van dat soort projecten, zoals de ingewikkelde stendriedriehoek Leiden-Haarlem-Amsterdam-studie, ingehuurd.

Dat beviel zodanig dat Lodewijk en ik beseften dat we misschien de toen ontbrekende H van H+N+S gevonden hadden en we besloten Jandirk te polsen om als directeur toe te treden tot het bureau. Na ampele overwegingen hapte hij toe. Of dat beviel? Ik denk dat ik niet overdrijf als ik zeg dat hier op tenminste drie manieren het predicaat '*Boven Verwachting*' op van toepassing was.

Allereerst inhoudelijk: wat ik al intuïtief voorvoelde klopte: Lodewijk, Jandirk en ikzelf bleken uitzonderlijk complementair. Het was alsof er drie tandwielen plotseling in elkaar grepen en de H+N+S wagen in een hogere versnelling sprong.

Beginnen bij jezelf is onbescheiden maar ik doe het toch. Ik was het nieuwsgierige radertje, altijd op zoek naar nieuwe opgaven, plekken waar landschapsarchitecten nog nooit een voet hadden gezet, maatschappelijke processen die verleid zouden kunnen worden een betekenisvolle bijdrage aan het landschap te leveren. Lodewijk, de regionaal ontwerper, die het landschap leest als een wegwacht die de motorkap opendoet om te zien wat er aan schort en door een aantal trefzekere ingrepen weer aan het draaien krijgt. Jandirk als derde tandwiel voegde het essentiële menselijke element toe. Het draait uiteindelijk altijd om mensen om iets voor elkaar te krijgen. Jandirk deed dat als geen ander. Niet hoogdravend en met een uiterste precisie stapje voor stapje zeer uiteenlopende mensen dezelfde richting uitkrijgen.

Door het gespreksresultaat ook theateraal te ensceneren deden mensen graag mee. Ik heb er natuurlijk regelmatig bij gezeten en het bleef mij verbazen hoe hij dat deed.

Het ging niet gewoon om consensus maar eerder om het scheppen van een landschappelijke gemene deler. De neuzen hoeven niet dezelfde richting uit te staan om gezamenlijk land art te maken.

Onze productieve drie-eenheid leverde een stroom op van plannen, ateliers, publicaties, ontwerpende onderzoeken, pilots, kwaliteitsteams, gewonnen competities en onderwijsprojecten. Het bureau groeide en we leverden en passant een fikse bijdrage aan de emancipatie en de verbreding van het werkveld van de landschapsarchitectuur.

De tweede reden om het predicaat ‘*Boven verwachting*’ te plakken op de binnenkomst van Jandirk had te maken met de zakelijke kant van het bureau. Het jaar van zijn aantreden was het enige jaar dat het bedrijf verlies leed. Dat had te maken onze verhuizing naar de oude ambachtsschool op onze oude

bron: BBC, The great mountain sheep gather

stek in Utrecht. Hoe goed we ook als tandwielen in elkaar grepen, voor management hadden we geen van drieën doorgeleerd. We hebben geen lootjes hoeven trekken: de geschrokken Jandirk ging op een intensieve managementcursus. Hij bleek een natuurtalent, heeft een heel netwerk aan die cursus overgehouden en belangrijker: hij heeft het bureau op alle fronten geprofessionaliseerd. Je kunt nog zulke innovatieve plannen maken, als de zakelijke basis eraan ontbreekt is het snel afgelopen.

De derde bijdrage die ‘*Boven verwachting*’ was kan ik eigenlijk beter onverwacht noemen. Naast het landschap was er de liefde voor de muziek en de zendingsdrang om iedereen mee te laten genieten van dat plezier. Hoezeer Jandirk zijn twee grote inspiratiebronnen in elkaars verlengde zag, werd mij pas goed duidelijk uit zijn bijdrage aan het boek ‘*Reading the American Landscape*’, het boekverslag van een landschapsarchitectenexcursie waaraan we beiden deelnamen. Zijn bijdrage aan het hoofdstuk parken heette ‘*Met de oren kijken*’ en was een reflectie op de compositie ‘*Central Park in the Dark*’ van Charles Ives die in 1906 een soort klankbeeld schreef naar aanleiding van een wandeling door Central Park waarin stadsgeluiden en natuurgeluiden versmelten.

Een onuitwisbare herinnering heb ik aan zijn initiatief om met het gehele bureau naar de opera te gaan. Ook een project met een hoofdletter P. Dit bezoek aan Wagners Parsifal werd weken tevoren stevig voorbereid door een inleiding over Wagner, en een avond waarin delen van eerdere uitvoeringen werden doorgenomen. Het werd een memorabele ‘*night at the opera*’. Het hele bureau, inclusief de stagiaires, had zijn/haar best hadden gedaan om zich er echt voor te kleden.

Ontroerend: al die jongens en meisjes die op onze excursiefoto's altijd in fleece jacks en afritsbroeken op de foto stonden, nu strak in pak. Hij had iets heel bijzonders uitgezocht: een verpletterende voorstelling van Pierre Audi met decors van beeldend kunstenaar Anish Kapoor en muziek van het Concertgebouworkest.

Jandirk Hoekstra: een musische man die letterlijk en figuurlijk leven in de brouwerij en muziek in de tent bracht.

We missen je, man!

foto: De Nationale Opera
Odeon 104

bron: BBC, The great mountain sheep gather

Oud-directeur Lodewijk van Nieuwenhuijze reageert op het verhaal van Dirk

Lachend, lachend, lachend, lachend
Komt de zomer over het land
over het land komt hij lachend, ha-ha-ha
Lachend, over het land.

Isabella zorgt voor een gezamenlijk canon

MARCEL ELFRINK

HEIDI BITTE KOMMEN!

Het onverwachte overlijden van Jandirk heeft mij diep geraakt. Ik denk nog altijd veel aan hem.

Jandirk en ik waren collega's bij Heidemij, later Arcadis. Daar werkten we onder meer samen aan De Nieuwe Kaart van Nederland, hij als adviseur van de stichting De Nieuwe Kaart, ik als projectleider. Van collega's werden we vrienden. Wat ons bond was de fascinatie voor ruimtelijke vraagstukken en hoe het proces daaromtrent te organiseren. Maar meer nog de liefde voor de muziek. We kwamen regelmatig bij elkaar over de vloer en musiceerden dan samen. Klassiek (piano, quatre-mains, bijvoorbeeld *Ma Mère l'Oye* van Maurice Ravel, een tedere sprookjesvertelling waarin we elkaar heel goed aanvoelden). Maar hij begeleidde mij ook als ik de Winterreise van Schubert zong, ik staand aan zijn piano op de Raapopseweg in Arnhem. Of hij organiseerde een ensemble met een vriend van hem die dwarsfluit speelde. Ik heb er alléén maar zoete herinneringen aan: muziek bindt!

De klassieke muziek, dat was onze gezamenlijke achtergrond. Maar die beperkte ons niet. Ik herinner me een keer dat we samen in zijn auto zaten op de Utrechtsebaan, op weg naar een overleg over De Nieuwe Kaart, en om ons op te laden keihard Prince draaiden (geile muziek noemde Jandirk dat).

Zijn auto, een rode Fiat, had de bijnaam Heidi. Mijn zwarte Volkswagen noemden we Adolf, want van Duitse makelij. Dat van Heidi en Adolf namen we serieus. Als ik Jandirk in de auto belde, begon ik altijd met: 'Heidi, bitte kommen', alsof Heidi een U-Boot was. Als ik zijn voicemail kreeg deed ik een nieuwe oproep, dringender: 'Heidi, bitte kommen, bitte kommen!' En andersom riep Jandirk mij vanzelfsprekend op met: 'Adolf, bitte kommen'.

We hadden hetzelfde gevoel voor humor, maar ik kon Jandirk ook altijd blij maken met het voordragen van gedichten. Vooral de ultieme ode aan het Nederlandse landschap:

Herinnering aan Holland van Hendrik Marsman

*Denkend aan Holland
zie ik breede rivieren
traag door oneindig laagland gaan,
rijen ondenkbaar ijle populieren
als hooge pluimen aan den einder staan.*

Dat eindigde er steevast in dat we samen op dreigende toon de laatste regels declameerden:

*de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreest en gehoord.*

Die boodschap is nog steeds heel actueel overigens...

Als groot liefhebber van Kees Torn mocht ik ook graag zijn puntdichten aan Jandirk voordragen. Bijvoorbeeld:

*Mijn neefje, waar ik eerst mee pimpampette
Al volgde hij de regels niet precies
Was eerlijker bij het Russische roulette
Alleen, hij kon niet tegen zijn verlies*

Of:

*Mijn opa, een voormalig frontsoldaat
Gaf mij laatst een oude Duitse handgranaat
'Die zie je tegenwoordig bijna nooit
Maar vroeger werd je er mee doodgegooid'*

Niemand is perfect; Jandirk was geen held in de administratie van zijn projecten. Ik herinner me een keer dat ik hem als hoofd van de adviesgroep Stedelijke Ontwikkeling van Arcadis (waarin hij dus een van de adviseurs was), in de vroege ochtend belde met de boodschap: Jandirk, we hebben een externe audit, niet naar kantoor komen! Zodat zijn projectadministratie buiten schot bleef. Waarmee ik hem en niet in de laatste plaats mijzelf veel ellende bespaarde.

Jandirk gaf mij vaak op een bijna terloopse manier adviezen die achteraf zeer waardevol bleken. Zo durf ik te beweren dat hij daarmee mijn huwelijk heeft gered, maar dat hou ik nu liever voor mezelf. Wat ik wel wil delen, is een advies dat ik nog steeds ter harte neem, omdat het zo raak was. Jandirk zei tegen mij: "Marcel, jij bent te veel een gewichtheffer, je moet meer een badmintonner worden: til niet te zwaar aan problemen, maar sla ze, pats, terug over het net!" Het tekent Jandirk: met een groot inzicht en betrokken bij zijn medemens.

Samen konden we ons werk relativeren met de muziek. Jandirk beval mij vaak klassieke muziek aan. Zoals het strijkkwintet van Schubert (ik kan zeggen hét strijkkwintet, want Schubert heeft er maar één geschreven). Het adagio van dat kwintet noemde hij zelfmoordmuziek. In deze setting minder

geschikt om te laten horen... Maar zoek het een keer op mensen, want het is Schubert op zijn best!

Of de sonates en partita's voor viool van Bach. En dan moest ik toch echt de uitvoering van Shlomo Mintz kopen, opgenomen in de kapel van het Nikolausklooster.

De mens Jandirk Hoekstra was ook een muzikmens. Om hem te gedenken wil ik daarom samen met jullie luisteren naar het adagio uit de vioolsonata nr 1 in G mineur van Johan Sebastian Bach, uitgevoerd door Shlomo Mintz in de kapel van het Nikolausklooster. Onderdeel van mijn CD-verzameling, want inderdaad, die uitvoering heb ik op zijn dringende advies gekocht.

RUUT VAN PARIDON

VRIJE RUIMTE!

Ik heb 12 jaar bij H+N+S gewerkt en toen veel met Jandirk samengewerkt. Maar ook daarna, toen ik met Karen de Groot voor mijzelf begon en een bureau startte, heb ik regelmatig met Jandirk projecten gedaan. Ik vertel graag iets over hoe wij in een meester-gezel verhouding hebben samengewerkt in die tijd.

Ik kon helaas weinig foto's terugvinden van hoe wij samen aan het werk waren, maar toen ik deze foto van ons samen bij een maquette voor de IABR weer zag kwamen hele warme gevoelens en herinneringen naar boven.

We hebben in veel van de projecten intens samengewerkt; samen hingen we boven tekeningen, samen gaven we presentaties, maar ook zaten we samen veel in de auto naar allerlei bijeenkomsten overal in het land, vaak nog met de laptop op schoot om een presentatie fijn te slijpen en te sparren over wat we zouden gaan doen. Hier op deze foto leggen we samen de laatste hand aan een maquette voor de IABR 2016 over de regio Groningen. Ik herinner me de prettige manier hoe we samen geconcentreerd, in alle stilte, honderden windmolentjes hebben geplakt.

Onze wijze van samenwerking ontwikkelde zich in de tijd. In het begin was ik vooral de tekenende notulist die meeding op reis en de resultaten uitwerkte in tekeningen, maar gaande-

weg speelden we steeds meer een dubbelrol, waarin we elkaar versterkten: met Jandirk als Atelierleider en ik als ontwerper.

Het knappe van Jandirk hierbij was dat hij mij (en ons als ontwerpers) volledig vrij speelde om ontwerpend onderzoek te doen. In bijeenkomsten kregen we volledige ruimte om scherpe observaties en ruime vergezichten te delen. Dat riep vaak veel reacties en discussies op in de bijeenkomsten. Maar omdat hij dat weer met warme hand wist te leiden, waren dit vaak hele geanimeerde en betrokken gesprekken. Ik voelde me daarin nooit belemmerd om mijn verhaal te doen. Hij wist altijd een omgeving en ambiance te creëren waarin je als ontwerper veilig voelde om je verhaal te doen. Hij gooide je nooit voor de leeuwen.

Tegelijkertijd: omdat hij mij in mijn kracht zette als ontwerper, had hij zijn handen vrij om de voorzetten die ik deed in te koppelen. Hij had de ruimte om mee te bewegen met de groep, maar ook om kritische vragen te stellen en te sturen in het planproces. De vrijheid die hij mij gaf kreeg hij daarmee ook zelf terug als atelierleider en daarmee versterkten wij elkaar. Ik denk dat het niet alleen voor mij gold dat hij voor mij een veilige, vrije plek wist te creëren, maar ook voor alle andere aanwezigen op een bijeenkomst.

Hier nog even een paar beelden:

Hoe er aan tafels werd samengewerkt en hoe hij daarin stuurde en stimuleerde;

Hoe hij mensen vroeg om hun ideeën en wensen ook concreet op kaart te zetten;

Hoe hij altijd scherp de dag wist samen te vatten. En hoe er altijd wat te vieren was bij de afronding van een project.

Ineens herinnerde ik me weer het beeld waarmee hij aankwam bij de oprichting van Atelier Overijssel, in 2006. Het is een beeld van het schildersatelier van Francis Bacon. Hij zag het als metafoor voor een atelier als vrijplaats; een plek waarbinnen je binnen de veilige muren van het atelier even vrij bent om alles te mogen zeggen en proberen zonder dat je daarop afgerekend wordt.

Voor het creëren van zulke vrije en veilige plekken mis ik Jandirk nu meer dan ooit.

Bron: Frances Bacon studio

Eric Luiten in gesprek met oud H+N+S-er Inge Kersten die met Jandirk werkte aan het Atelier Kustkwaliteit voor ze naar H+N+S kwam

Bart van Rosmalen tijdens een van de muzikale intermezzo's

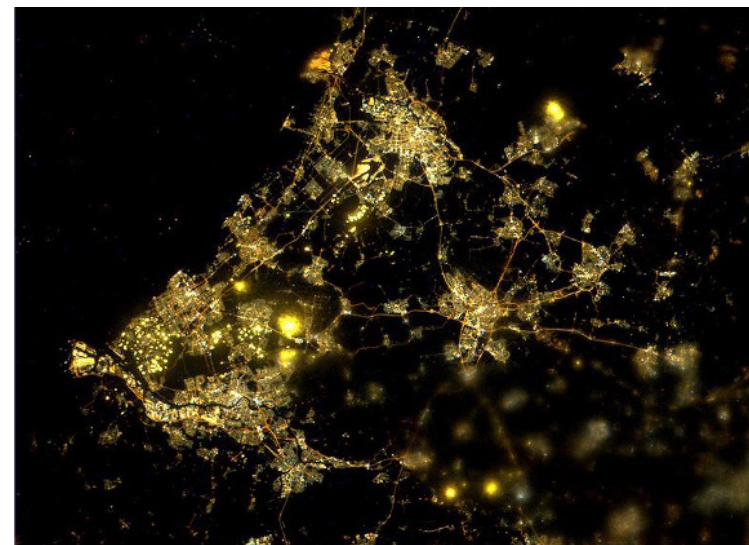
JAN WILBERS

UIT DE ARCHIEVEN

Het beeld, 'Ruimtelijke kwaliteit vanuit de ruimte' leek me een goed alternatief voor een titel – je kunt er elk verhaal over ruimtelijke kwaliteit mee vertellen. Ik denk ook een van de meest gebruikte beelden uit alle presentaties die we samen maakten.

Ik heb acht jaar met Jandirk samengewerkt en we waren ook nog volop bezig. We hadden net weer een werkschrift af, en rondgestuurd – met in de begeleidende mail de woorden 'zegt het voort!'. Helemaal Jandirk.

Uit de archieven – Ruimtelijke kwaliteit vanuit de ruimte
(foto: André Kuipers)

Ik begon met Jandirk bij de provincie Noord-Holland, hij als PARK en ik als ondersteuning. Daar ging het vooral over ruimtelijke kwaliteit; waar zit dat in en hoe beschrijf je dat? En hoe ga je er vervolgens mee om – hoe bescherm je het, wat mag er dan wel en wat vooral niet? En hoe ga je om met de dynamiek van de ‘regionale ruimtelijke realiteit’ – zijn woorden.

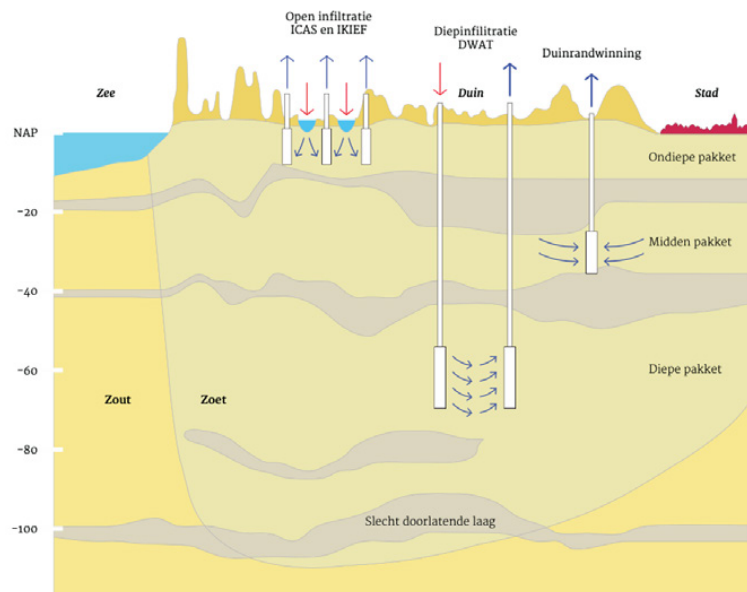
Het ging om verhalen vertellen, mensen mee krijgen, eindelijk veel presentaties maken. Ik heb daarvoor bij elkaar opgeteld hele weken de provinciale archieven doorgepluisd naar oude kaarten – ook wel ‘muffe kaarten’ genoemd – en foto’s van typische Noord-Hollandse kwaliteiten; van voetbalvelden die koud en zonder enige inpassing in het landschap liggen, van de ‘vrije-jongens’-achtige sfeer en karigheid van Barsingerhorn, of van wielrenwedstrijden langs de Wormervaart – alles om maar uiting te geven aan het typische en het unieke van het Noord-Hollandse landschap.

Jandirk werd eens gevraagd voor een avondlezing over het Oer-IJ; over hoe je met dat gebied om zou kunnen gaan vanuit ruimtelijke kwaliteit. Hij liet de voorbereiding aan mij over. Ik herinner me plaatjes met het compleet onder water zetten van de boel, het monument van Waterloo, een heel lang gordijn van Christo, velden met klaprozen – referenties van hoe je het ‘onzichtbare’ (tijdelijk) zichtbaar zou kunnen maken. Dat viel helemaal niet goed, ontstelde reacties, wij hadden het niet begrepen. Het was toch al mooi! Toen ik een jaar later wegging kreeg ik van Jandirk de gravure van het Oer-IJ van Hendrik de Leth uit 1740 cadeau.

Kwaliteit – De landschappelijke betekenis van het Oer-IJ (Hendrik de Leth - Nieuwe Caart van Kennemerland - 1740)

Later werkten we meer aan de regionale ontwerpkan. Dat begon met een drinkwaterbedrijf, dat een vraag had over de toekomst van één van hun productielocaties. Dat begon vrij klein maar het werd al snel een verhaal over de strategische bijzonderheid van die plek en de waarde ervan in het licht van klimaatverandering, met meer en langere perioden van droogte, enzovoorts. Het werd een betoog over het open houden van opties, het omgaan met onzekerheid, en tegelijkertijd over het niet onmogelijk maken van dingen naar de toekomst toe. Dit verhaal viel wel goed.

Opgave – Schematische doorsnede van het duin met de verschillende principes van drinkwaterwinning

Jandirk was onzettend scherp in het boven tafel krijgen en formuleren van de opgave – en de opgave achter de opgave – en vervolgens in het bij elkaar brengen van de juiste mensen om dit uit te diepen. Door zijn ijver en leergierigheid, maar ook zijn woeste handgebaren en zijn duidelijke stem – kreeg hij uiteindelijk toch iedereen meestal wel mee in die zoektocht. En zo werden ze onderweg ‘onderdeel van het complot’.

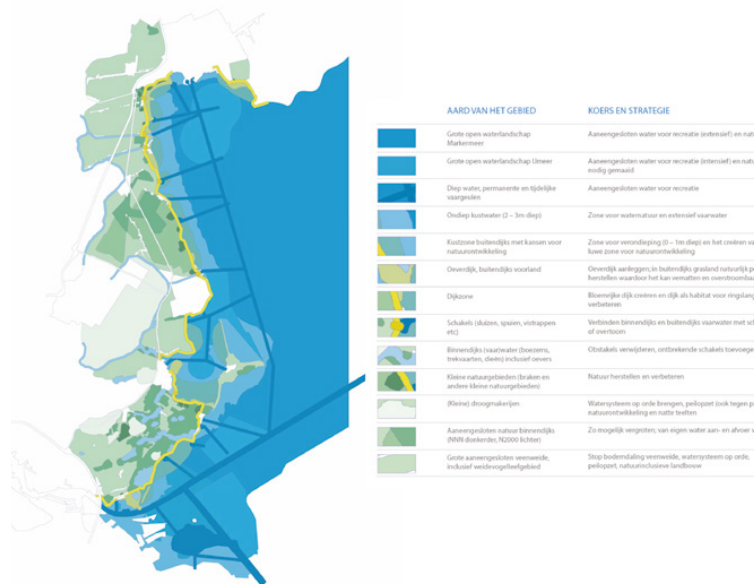
De periode daarna, ik denk de meest productieve, leverde ook de meeste eigen taal op. Hier bijvoorbeeld een ‘Bob Ross’ kaartje volgens Jandirk wat eigenlijk een soort ‘Paint-by-Numbers’ kaartje is. Die we vervolgens een ‘condities-kaart’ noemden. Waarin gebieden worden onderscheiden op basis van de strategieën die nodig zijn om het bodem- en watersysteem op orde te krijgen. En die vervolgens iets zeggen over de ruimtelijke verschijningsvorm – en over de mogelijkheden voor het landgebruik.

Wat ik zo goed vind aan Jandirk als ontwerper was zijn capaciteit om zeer ingewikkelde ruimtelijke ontwikkelingen en dynamieken in weinig woorden te vatten en om te komen tot de essentie – en om dit vervolgens te vertalen in een realistisch perspectief, mét een richting, maar zonder het te simplificeren of te ontdoen van zijn gelaagdheid. Die helderheid in het betoog en in de oplossingen is denk ik essentieel om een verhaal vervolgens ook te kunnen delen, het na te laten vertellen, en het door te geven. Dat is toch ook wel wat dit werk is.

* * *

Onderschat ook niet het belang van de vrolijke kaart, de juiste doorsnede, een paar goede foto's, de maffe kaart! De lol van het maken, liefst met eigen foto's, goede boekjes, een tweede verhaallijn in de onderschriften – manieren ook om het verhaal voor het voetlicht te brengen.

Ik denk dat daar ook nog wel wat zit – hoe je nu zorgt dat dit toch abstracte werk bij de mensen komt. En dan niet vanuit een soort participatie-gedachte, want daar is dit denk ik het werk niet voor, maar vanuit het idee het werk naar een hoger plan te tillen, het ook culturele betekenis mee te geven. Om uiteindelijk kwaliteit mee te geven aan de discussie over de toekomst van het landschap. Met een goed verhaal dus, een vrolijk rapportje, met een film, of met een maquette op een

Perspectief – Het groen-blauwe streefbeeld; typen gebieden aan de hand van de aard van het gebied, met elk een eigen koers en strategie

aanhanger. En dan liefst op tournee, ‘we komen het graag even toelichten’.

Ik zal Jandirk hier niet de Bob Ross van de landschapsarchitectuur noemen maar ook hij deed het makkelijker voorkomen dan het werkelijk is. Ik denk dat we met Jandirk een groot voorvechter van de publieke zaak kwijt zijn geraakt, en een echte praktijkman ook. Een vakman die door samen te werken met anderen ook veel van zijn kennis doorgaf. Altijd goed voorbereid, dienstbaar, opgewekt.

Daar komt voor mijzelf bij dat ik nu mijn grote werkvriend kwijt ben, want ook dat hoort bij goed werk, samen werken en samen de breedte en de diepte in.

Vervolg – Zicht op het Ramsdiep met op de achtergrond Schokkerhaven (foto: Sabine Mannel)

Reactie van Marijne Beenhakker (H+N+S),
ooit door Jandirk aangenomen voor de pro-
vincie Noord-Holland en is later ook aange-
sloten bij het bureau

Hilde Blank (BVR) in een reactie tijdens het nagesprek

Goede vriend Joep Everts aan het woord over Jandirk

SLOTWOORD

PIETER SCHENGENGA

Het was maandagmiddag 29 januari 2024, een mooie maar frisse dag. Jandirk en ik hadden afgesproken bij het Schoolhuys in Holysloot. Voor een wandeling en om weer eens bij te praten. We liepen door het dorp, over het Goudriaankanaal, over een rijplatenbaan door het veen en langs de Blijkmeerpolder. Daar stuitte we op de werkzaamheden van de versterking van de Uitdammerdijk. In zijn tijd als PARK voor Provincie Noord-Holland was Jandirk opsteller van een kader ruimtelijke kwaliteit voor de Markermeerdijken. We negeerden een aantal verbodsborden bij de bouwplaats en klommen door de verse klei omhoog.

We waren onder de indruk van de schaal van het werk en keken uit over het water. Hier maakte ik deze foto.

Jandirk wijst naar iets in de verte. De meeste landschapsarchitecten wijzen graag naar dingen. Daar kunnen zij niets aan doen, het gaat vanzelf. Wijsneiging, het komt je vast bekend voor. Ik denk dat van velen van jullie ook zo'n soort 'aanwijfsfoto's' bestaan. Van mij wel, in ieder geval. We zien iets en blijkbaar vinden we het fijn als anderen dit ook zien. We willen je niet per sé iets leren, of je overtuigen. Soms misschien een beetje. Maar meestal gaat het gewoon om het delen van onze ervaring, een verrassend inzicht of gewoon ons enthousiasme, ons gevoel. Dit delen werkt verrijkend, het brengt ons verder.

Vanmiddag hebben we ook heel veel met elkaar gedeeld: de ervaringen vanuit verschillende perspectieven over Jandirk en zijn manier van werken. Over ateliermeesterschap, over taal, theater en muziek. Je denkt dat je iemand na zoveel jaar goed kent, maar er blijkt nog meer dan gedacht. Ik vond het bijzonder waardevol en hopelijk geldt dat voor jullie ook. 'We nemen het mee', hoor je vaak iemand zeggen tijdens een participatieproces (en dan denk je: eerst zien en dan geloven...). In dit geval weet ik het echter zeker. We nemen dit mee, in wie we zijn, in wat we doen, in hoe we werken.

Heel veel dank allemaal voor vanmiddag. In de eerste plaats voor het kleine clubje dat elkaar snel gevonden had rond dit initiatief. De voorbereiding met jullie was een plezier op zich. De sprekers: Joost, Maarten, Lisa, Dirk, Marcel, Ruut en Jan. Dank voor het delen van jullie persoonlijke observaties die elkaar zo mooi aanvullen. Bart: dank voor je fijne muzikale bijdrage. Ik denk niet dat hier in de 100 jaar dat deze loods bestaat eerder een cello geklonken heeft. Herman: je kondigde een 'prettig ontregelende activiteit' aan en hiervoor riep je

hulp in van Isabella Scholte. Goed gelukt, dank jullie wel! Eric, wat fijn dat je ons op warme en ontspannen wijze door deze middag begeleid hebt. Ook alle collega's die een rol hadden bij het organiseren van deze middag, dankjewel. En ook dank voor alle aanwezigen: wat fijn dat jullie er zijn.

Voor we aan de borrel gaan vraag ik nog even aandacht voor het al eerder vanmiddag genoemde Veenmobiel dat voortkomt uit het Veenatelier, waar Jandirk en Peter de Ruyter bij betrokken waren. Peter is hier en zal een demonstratie geven. Peter: veel dank alvast! Ook veel dank aan het Wetterskip Fryslân voor het uitlenen van het veenmobiel.

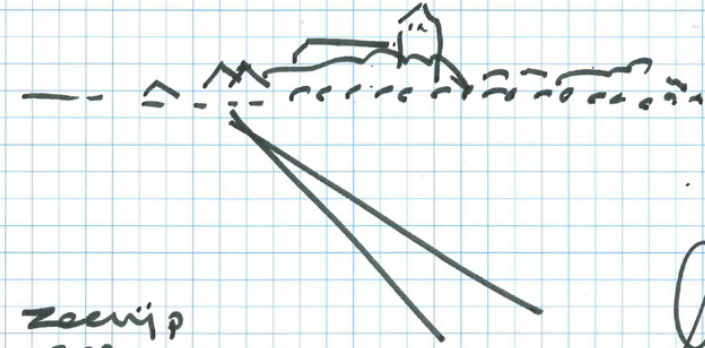
En Jan en Jaap leiden jullie graag even mee naar Jandirks werkplek, waar de gelegenheid is om een boodschap achter te laten op de kaart van Nederland. Maar eerst gaan nog een keer luisteren naar Isabella Scholte. Zij zingt een aria uit de opera Gianni Schicci: 'O mio babbino caro'.

De kust die land werd, cultuur werd,
waar mensen vermalen werden hadast it
wingerest was geworden, cultuurlandchap (2
oudste, dit) als de of een van de opgaven

van het
landschaps-
ontwerp!

En misschien
weer kust
wordt...

Jandirk

Zeerijp
2024

In de geest van Jandirk - Een geslaagde werksessie valt of staat met het goed documenteren van de inhoud in woord en in beeld. Het gaat erom de belangrijkste kwaliteiten, opgaven en kansrijke oplossingsrichtingen 'op kaart te krijgen'. Dat hoeft niet mooi te zijn, maar wel leesbaar en liefst compleet. En er wordt meegeschreven; de tafelschikking, het gesprek, prangende vragen, hartenkreten en afspraken voor het vervolg. Op ruitjespapier, in liggend formaat en per project gesorteerd en bewaard in een mapje. Dit is een uitnodiging om in die geest iets te delen over het werken met Jandirk: een wijze les, een waardevol project, een belangrijke notie, een goede vondst of een onmisbaar detail. In woord én beeld natuurlijk!

H+N+
S+ +

Jandirk heeft met zijn werk er
ook voor gezorgd dat er heel
veel reijkheid niet gebouwd/
ontwikkeld is.

Ruimte, leegte, openheid ontwerpen
is een grote kunst.

Jammer dat dat soort projecten
niet in een Jaarboek

komen! Mariëla
Berken

In de geest van Jandirk - Een geslaagde werksessie valt of staat met het goed documenteren van de inhoud in woord en in beeld. Het gaat erom de belangrijkste kwaliteiten, opgaven en kansrijke oplossingsrichtingen 'op kaart te krijgen'. Dat hoeft niet mooi te zijn, maar wel leesbaar en liefst compleet. En er wordt meegeschreven; de tafelschikking, het gesprek, prangende vragen, hartenkreten en afspraken voor het vervolg. Op ruitjespapier, in liggend formaat en per project gesorteerd en bewaard in een mapje. Dit is een uitnodiging om in die geest iets te delen over het werken met Jandirk: een wijze les, een waardevol project, een belangrijke notie, een goede vondst of een onmisbaar detail. In woord én beeld natuurlijk!

H+N+
S+ +

Jandirk
tot ziens
multi-talent

ERIC
H+N+
S+ +

In de geest van Jandirk - Een geslaagde werksessie valt of staat met het goed documenteren van de inhoud in woord en in beeld. Het gaat erom de belangrijkste kwaliteiten, opgaven en kansrijke oplossingsrichtingen 'op kaart te krijgen'. Dat hoeft niet mooi te zijn, maar wel leesbaar en liefst compleet. En er wordt meegeschreven; de tafelschikking, het gesprek, prangende vragen, hartenkreten en afspraken voor het vervolg. Op ruitjespapier, in liggend formaat en per project gesorteerd en bewaard in een mapje. Dit is een uitnodiging om in die geest iets te delen over het werken met Jandirk: een wijze les, een waardevol project, een belangrijke notie, een goede vondst of een onmisbaar detail. In woord én beeld natuurlijk!

Een ontwerper die
het belang van woorden
als geen ander begreep

Mark
Hendriks

In de geest van Jandirk - Een geslaagde werksessie valt of staat met het goed documenteren van de inhoud in woord en in beeld. Het gaat erom de belangrijkste kwaliteiten, opgaven en kansrijke oplossingsrichtingen 'op kaart te krijgen'. Dat hoeft niet mooi te zijn, maar wel leesbaar en liefst compleet. En er wordt meegeschreven; de tafelschikking, het gesprek, prangende vragen, hartenkreten en afspraken voor het vervolg. Op ruitjespapier, in liggend formaat en per project gesorteerd en bewaard in een mapje. Dit is een uitnodiging om in die geest iets te delen over het werken met Jandirk: een wijze les, een waardevol project, een belangrijke notie, een goede vondst of een onmisbaar detail. In woord én beeld natuurlijk!

H+N+
S+ +

COLOFON

Dit herinneringsboekje is samengesteld door H+N+S Landschapsarchitecten. De foto's van de herinneringsbijeenkomst zijn gemaakt door Tim Kort.

Amersfoort, 18 juli 2024

Inspanningsverplichting achterhalen rechthebbenden. H+N+S B.V. heeft haar uiterste best gedaan om eventuele rechthebbenden van de inhoud van deze uitgave te achterhalen. Indien u (mede)rechthebbende bent op enige inhoud en voor het gebruik daarvan niet als (mede)rechthebbende bent genoemd of daarvoor geen toestemming hebt verleend waar die wel vereist was, verzoeken wij u om contact met ons op te nemen via mail@hnsland.nl.

H+N+
S+ +